

17

MEIJEL EN ZIJN KEULSE KAR, OVERWEGINGEN BIJ 'EEN KNOOPPUNT IN DE PEEL'

De Dorpsstraat in 1916. Vooraan Hotel de Zwaan, dan de boerderijen van Jan van der Weerden, Sanders (later Thijssen) en tenslotte de Keulse Kar.

Een opvallend element in de geschiedenis van Meijel is het grote aantal logementen, herbergen en hotels die het dorp heeft geteld gedurende de afgelopen eeuwen. Daarvan zijn er momenteel nog twee over: het Oranje-Hotel en Hotel de Zwaan. Die oude onderkomens duiden op de aanwezigheid van gasten. Mogelijk waren die gasten voerlui van postkoetsen, transportkarren en diligences die er hun paarden wisselden en waarvan de passagiers in Meijel op adem konden komen. De meesten daarvan waren op doorreis en verbleven voor één nacht in het dorp.

Voorals langs doorgaande wegen en op kruispunten waren vroeger pleisterplaatsen te vinden. De eerste

ontstonden in onze streken in de 13de eeuw, toen de steden begonnen te groeien en het regionale en internationale handels- en reizigersverkeer op gang kwam; of er in Meijel toen al een herberg heeft gelegen, weten we niet. De toestemming voor het exploiteren van een herberg was in handen van de heer. De overheid had wel een zeker belang bij voldoende herbergen voor het onderbrengen van kooplieden en andere reizigers omdat zij geld in het laatje brachten, onder meer uit accijnzen op bier en wijn en omdat zij de lokale bedrijvigheid stimuleerden. Behalve voor overnachtingen en het gebruik van maaltijden, fungeerden herbergen vaak als vergaderruimte voor het bestuur, als rechtszaal

Handelsroutes in de zuidelijke Nederlanden ca. 1600 - 1750

Keulse Kar in:

- 's Hertogenbosch ('s H.)
- Bortel (B.)
- Esch (E.)
- Liempde (L.)
- Uden (U.)
- Gemert (G.)
- Schijndel (S.)
- Rixtel (R.)
- Tilburg (T.)
- Meijel
- Asten (A.)
- Venlo (V.)
- Roermond (R.)
- Geel (G.)
- Kontich (K.)

Ook Asten had een 'Keulse Kar'
(in Voordelondk).

De wegen rond Meijel konden in
vroegere eeuwen in herfst en winter erg
modderig zijn...

Jeroen Bosch, Marskramer, ca. 1494
(coll. Museum Boymans -
Van Beuningen, Rotterdam).

en als lokaal voor publieke verkopeningen. Over de publieke functie van de Meijelse herbergen kan men elders in dit boek lezen.

Uit de overlevering, in sommige archiefbronnen en in de geschiedschrijving wordt de rol van Meijel als halteplaats op de handelsroute Keulen-'s-Hertogenbosch zwaar aangezet. Meijel zou in vroegere eeuwen een druk doorgangsverkeer hebben gekend. De handelsroute zou zelfs teruggaan op de aloude 'via regia antiqua', een oorspronkelijk Romeinse heerbaan. Een argument voor het veronderstelde belang van Meijel in dit opzicht is de tol die al in de 16de eeuw werd geheven. Ook het feit dat het dorp regelmatig werd geteisterd door doortrekkende troepen en de vermeldingen reeds vanaf de 16de eeuw van vervoer en vervoerders die Meijel aandedden, zou duiden op een belangrijke rol voor het dorp als regionaal en zelfs internationaal handelsknooppunt. In dat beeld past ook de vermelding op de kaart van Tranchot van rond 1810 bij de weg van Heittrak naar Meijel: '*Grosse Strasse von Herzogenbusch und Helmond nach Ruremonde*' ... Is dit beeld van Meijel als *belangrijke* halteplaats echter correct?

De Keulsche Kar

Meijel had vóór 1800 enkele logementen en ook minstens twee echte herbergen: de Zwaan en de Keulsche Kar. De eerste (*den Swaen*) lag op de Hof en is de oudst bekende herberg van Meijel. De herberg was samen met de brouwerij, de tiendschuur en de banmolen, eigendom van de Heer van Meijel. In 1687 bouwde Arnold Cuypers herberg De Zwaan bij de kerk en voegde daar in 1704 een brouwerij bij.

Speciale aandacht gaat hier echter uit naar de Keulsche Kar, een complex met brouwhuis, schuur, stalling, moeshof en bijbehoren aan de Straat, ook vermeld als 'Culse Carre' of 'De Culse Kaer'. Het gebouw lag tot 1944 (toen was hij in bezit van de familie Schoren) in de Dorpsstraat. De eerste vermelding van de Meijelse Keulse Kar dateert uit 1720, toen *Lijsken Bartels* eigenaar was van deze herberg annex boerderij. In 1740 omvatte de 'Culse Kaer' een 'huijs, schuij, stallinge,

brouwhuijs en ap- en dependentiën'. De schout en schepenen vergaderden er tot aan de Franse Tijd met grote regelmaat.

Interessant is nu dat de naam Keulse Kar zou wijzen op een al lang verdwenen transportonderneming (een soort Van Gend en Loos) die actief was op de route Keulen - 's-Hertogenbosch. Wijlen prof. F. Geboers uit Esch lanceerde deze theorie medio jaren tachtig tijdens een lezing voor de leden van Medelo. De voerlui hadden op doortocht hun vaste uitspanningen waar zij en hun passagiers konden overnachten en de paarden konden uitrusten en eventueel gewisseld. De vele 'Keulsche Karren' in Brabant en Limburg zouden volgens Geboers alle deel uitmaken van dezelfde, gelijknamige transportorganisatie die actief was op de route Keulen - 's-Hertogenbosch.

Transportbedrijf de Keulsche Kar?

De naam Keulse Kar komt buiten Meijel nog minstens 14 keer voor en wel in de volgende plaatsen: 's-Hertogenbosch, Uden, Gemert, Boxtel, Tilbug, Rixtel, Venlo, Esch, Roermond, Schijndel, Asten, Liempde, Geel (B.) en Kontich (B.); zie het kaartje op de vorige pagina. Voor zover bekend gaat het in alle gevallen om herbergen die terug gaan op de 17de of 18de eeuw en die liggen aan routes waar regelmatig handelsverkeer langskwam. Geconstateerd moet worden dat voor de these van Geboers over de transportfirma onder de naam Keulse Kar geen steekhoudende argumenten bestaan; uit bronnen valt geen 'hard bewijs' te halen. De streekhistoricus Jean Coenen beweert in *Van Ricstelle tot Aarle-Rixtel*. (Aarle-Rixtel, 1992) dat de Keulse Kar juist actief was op de route vanaf Antwerpen in oostelijke richting naar Brabant en dan verder naar Keulen. Het blijft allemaal ongewis en onbewijsbaar.

Wat wel vast staat is dat er vóór 1800 allerlei kleine en grotere transportondernemingen bestonden die met hun paardenkarren goederen transporteerden tussen Den Bosch en de regio Venlo-Roermond (en nog verder); zij opereerden vanuit Brabantse en 'Limburgse' steden (Den Bosch, Helmond, Venlo, Roermond) en hun routes waren met elkaar verknoopt. Vanuit de overheid was er sprake van een zekere reglementering.

Op deze kaart van de Engelsman Moll staat de route Roermond - Meijel - 's-Hertogenbosch duidelijk ingetekend. Op veel andere oude kaarten is deze weg evenwel niet ingetekend.

Wat is de Keulse Kar dan wel? Mogelijk was het een naam die destijds veelvuldig werd gegeven aan herbergen en andere uitspanningen. Keulen was immers een bekende bier- en wijnexporteur en die dranken werden te land vervoerd in tonnen op karren. *Keulse Kar* is dan een voor de hand liggende benaming voor een horeca-gelegenheid (vergelijk *De Zwaan* of *Het Witte Paard*).

Wat betreft de relatie tussen Meijel en de handelsroute 's-Hertogenbosch – Keulen het volgende. Het staat vast dat er wegen liepen vanaf zowel Venlo-Helden als Roermond-Roggel naar Meijel en dan verder door via Liessel, Vlierden en Helmond in noord-westelijke richting naar 's-Hertogenbosch en uiteindelijk Utrecht-Amsterdam. Over die wegen werden goederen getransporteerd, soms over grote afstanden en van en naar het Rijnland. Bij Meijel lag de enige passage door de brede Peel. Vooral om die reden lag het dorp niet alleen logistiek gunstig maar

was het ook strategisch-militair van belang. Met regelmaat moest het in de vroeg-moderne tijd (1500-1800) doortrekkende troepen op zijn grondgebied dulden. De aanwezigheid van het Blokhuis ten zuiden van Liessel duidt ook op de strategische rol van de weg Meijel-Deurne; het kasteel werd in 1516 gebouwd door de Heer van Deurne om Brabant te beschermen tegen invallen door Gelderse troepen vanuit en via het zuidelijk gelegen Meijel.

Ook de bij Meijel in de jaren 1930 dubbel aangelegde linie van de Peel-Raamstelling duidt op die dan nog steeds belangrijke strategische ligging. De Peel is dan nog steeds een landschappelijke blokkade die vijanden kon tegenhouden (althans zo dacht men...).

Handel en wandel...

In verband met Meijel en de handel over grote afstand, kan hier nog worden gewezen op de

zo genaamde Teuten. Dit zijn rondreizende handelaren of ambachtslieden die vanuit hun thuisbasis in Brabant en Limburg hun koopwaar in Holland, Duitsland, Frankrijk of Denemarken probeerden te slijten. De teuten vertrokken in de lente om in het verre buitenland te venten of er een winkel open te houden. In de winter keerden ze weer terug naar hun geboorteplaats. Teuten onderscheidden zich van gewone marskramers door een zekere organisatiegraad in compagnieën; ze deelden het risico en de winst met elkaar en hadden afspraken over werkgebied, kwaliteit en prijzen. Vooral in de Kempen woonden veel Teuten maar ook Meijel kende in de 18de eeuw een kleine teutengemeenschap die waarschijnlijk was aangesloten bij de teutencompagnie van Heythuysen. Zo trokken Godefridus Goorts, Francis Doensen en Peter Goesens tussen 1756 en 1760 door diverse steden in het noorden van Duitsland; Francis Doensen was toen nog maar 18 jaar, de andere twee halverwege de twintig. Ook rond 1800 horen we van Meijelse marskramers ver van huis: Hendrik van Bree en

De 'Ceulse Kaar' in Boxtel (nu restaurant).

Antoine Bollen trekken dan als koperslagers en ketellappers door Hannover en tien jaar later is er weer een melding van Meijelse 'teuten' in die regio. Ook uit de omgeving van Meijel - Roggel, Helden, Nederweert en Heythuysen zijn diverse vermeldingen van Teuten, vaak waren ze familie van elkaar. Het waren vooral mensen uit de betere kringen. Ze waren van onbesproken gedrag en hielden zich aan tal van regels. De teuten uit Meijel en omgeving waren vooral actief in de koperhandel en werkten in compagnieverband met elkaar samen. Waarschijnlijk werd hoofdkantoor gehouden in Salzwedel (Pruisen). De leden deelden de winst met elkaar, maakten afspraken over prijzen en werkerterreinen, droegen dezelfde uniformen en vergaderden een keer of vier per jaar. De jaarvergadering vond waarschijnlijk plaats rond Kerstmis in de herberg van Verschuieren in Heythuysen. In de eerste helft van de 19de eeuw kwam er een einde aan de teutenhandel.

Tenslotte...

Terug nu naar de betekenis van Meijel als handelsknooppunt. Dat er in en door Meijel (handels)verkeer kwam en dat Meijelsen daar actief bij betrokken waren, is een gegeven waarvoor harde, archivalische bewijzen bestaan. De kernvragen zijn echter: welke handel (qua goederen, afstanden en opdrachtgevers)? Hoe groot was de omvang daarvan? Hoeveel Meijelsen waren daarbij betrokken?

Het is onwaarschijnlijk dat er sprake was van een belangrijk handelscentrum. Wel kwam er door Meijel transport langs van regionale en soms ook internationale vervoerders. Het gegeven dat tot ver in de 19de eeuw de wegen rond Meijel met name in de wintermaanden te slecht waren voor verkeer met paardenkarren, wijst op een betrekkelijk bescheiden en kwetsbaar wegennet.

De Engelse militair D. Paterson noemt in 1748 alle wegen naar en om Meijel 'impassable in winter for wagons of any size'. Vooral de weg in westelijke richting naar Nederweert-Weert was slecht (zwaar zanderig). Burgemeester Van der Steen beschreef in 1824 dat de buurtwegen voor 1810 onbruikbaar waren.

Uit gegevens rondom de beroepen van de Meijelse

gezinshoofden uit de 18de eeuw, blijkt evenmin een grote rol voor het doortrekkende handelsverkeer. Het uitbaten van de herbergen was meestal een nevenberoep. Ook de omvang van de groep ambachtsslui was toen nog bescheiden en duidt op vooral een lokale klantenkring. Meijelse handelaren zijn er maar een paar geweest (rond 1800 o.a. de firma Van der Steen – Goossens).

In het geval van een belangrijke route zouden in de archieven, uit cartografische materiaal en op basis van de volksoverlevering en historische bebouwing meer bewijzen of zijn minst aanwijzingen te vinden moeten zijn. Dat is niet zo. Meijel kende wel enkele herbergen maar hetzelfde geldt in de 18de en 19de eeuw voor de buurdorpen Helden, Roggel, Heythuysen, Nederweert en Ospel (dat pal tegen de Meijelse grens aan, midden in de Peel aan de

weg Meijel-Nederweert, de herberg 'Bij Dikken Hein' kende).

Een belangrijke handelsroute 's-Hertogenbosch - Keulen via Meijel en met Meijel als knooppunt, is daarom zeker niet aan de orde geweest. Meijel was zowel vóór als ná 1800 een doorgangplaats aan een bescheiden route waarover transport plaats had van een regionaal en incidenteel internationaal karakter.

Daarnaast verbleven of passeerden er regelmatig militairen; wie Meijel in handen had, had controle over de doorgang door de Peel en dat was tot in de twintigste eeuw in strategisch opzicht van groot belang.

Jos Pouls

Meijel en omgeving op een kaart van 1744; de wegen zijn deels foutief weergegeven.